

İnceleme

BİLGİLENDİRME GRAFİĞİ OLARAK ULAŞIM HARİTALARI VE ORDU ŞEHİRİÇİ ULAŞIMI İÇİN UYGULAMA ÖNERİSİ

Aytaç ÖZMUTLU¹ Sema YOZGAT²

¹Dr. Öğr. Üyesi, Ordu Üniversitesi Güzel Sanatlar Fakültesi, aytacozmutlu(at)gmail.com

²Ordu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yüksek Lisans Mezun, semayozgatt(at)gmail.com

Özmutlu, Aytaç, Yozgat, Sema “Bilgilendirme Grafiği Olarak Ulaşım Haritaları ve Ordu Şehiriçi Ulaşımı İçin Uygulama Önerisi”. ulakbilge, 36 (2019 Mayıs): s. 369-381. doi: 10.7816/ulakbilge-08-36-03

Öz

Hızlı akan kent yaşamına ayak uydurma çabesindeki birey, günlük yaşamını kolaylaştırıcı artırılmış bilgiye her geçen gün daha fazla ihtiyaç duymaktadır. Bu ihtiyacın en çok hissedildiği alanların başında kent içi toplu ulaşım sistemleri gelmektedir. Kent içi ulaşım güçlüklerinin üstesinden gelmek üzere geliştirilmiş farklı türlerdeki ulaşım sistemlerinin içerdiği karmaşık güzergah bilgilerinin daha hızlı ve kolay biçimde, doğru olarak anlaşılabilmesi için modern ulaşım haritaları tasarlanmaktadır. Bir yönlendirme grafiği olarak bilgilendirme tasarımının önemli bir ögesi olan bu ulaşım haritaları, modern dünyanın baş döndürücü trafiğinde ve görsel kalabalıklar karşısında hayatı kolaylaştıran bir bilgilendirme aracıdır. Ulaşım haritaları yardımıyla insanlar bulundukları noktadan ulaşmak istedikleri noktaya giden hat veya hatları, yapmaları gereken aktarmaları kolay ve hızlı bir şekilde öğrenebilmektedir. Bu haritalar yaş, cinsiyet veya dil ayırt etmeksizin geniş bir hedef kitleye hitap etmektedir. Bundan dolayı ulaşım haritaları evrensel bir görsel dile sahip olmak için, uluslararası ortak grafik kodların (ideogram, ikon, sembol, piktogram, renk vb.) kullanıldığı, sade, açık, anlaşılabilir bir tasarıma sahip olmalıdır. Günümüzde ulaşım haritaları, metro ve tramway gibi raylı ve hafif raylı sistemler için yaygın olarak kullanılırken, karayolu toplu ulaşım araçları için nadiren kullanıldığı görülmektedir. Bu araştırma, günümüzde yaygın olarak kullanılan ve ilk örneği Harry Beck tarafından 1931’de Londra metrosu için tasarlanmış olan modern ulaşım haritalarını farklı örnekleriyle incelemeyi ve aynı grafik çözümleme anlayışından yola çıkarak karayolu toplu taşıma araçları için bir grafik yönlendirme sistemi uygulaması önermektedir. Bu uygulama önerisi için Ordu kent içi otobüs ulaşım sistemi örneklem olarak seçilmiştir.

Anahtar Kelimeler: grafik tasarım, bilgilendirme tasarımı, yönlendirme grafiği, ulaşım haritaları

Makale Bilgisi

Geliş: 17 Şubat 2019

Düzeltilme: 6 Mart 2019

Kabul: 13 Nisan 2019

Giriş

İlk yazı sistemi ortaya çıkmadan 30 bin yıl kadar önce mağara resimleri, iletişim aracı olarak kullanılmaktaydı. Örneğin, Orta Asya'da bulunan mağara ve kaya resimlerinin bir kısmı Türkler'in atalarına ait av sahnelerini tasvir etmektedir. Bu resimler, yaşanan bölgedeki hayvanlar ve o bölgede yaşanan olaylarla ilgili bilgi vermekteydi. İnsanın barınma ihtiyacının bir gerekliliği olarak kurulan geçici ya da kalıcı yaşam alanlarında ne için böyle bir çabaya girişildiği sorusunun elbette çeşitli cevapları olabilir, ama daha çok üzerinde durulan işlevsel ve süslemeci yaklaşımlardır. Sebebi ne olursa olsun insanın yaşadığı ana ve geleceğe yönelik çevresinde kalıcı işaretler bırakma isteği süregelmiştir (Özmutlu, 2018, s.832).

Eski Türk boylarının bölgelerini ve hayvanlarını belirlemek için kendilerine ait ongunları vardı. Bu sembolleri kayaların üzerine damgalayarak bölgelerinin sınırlarını, hayvanlara damgalayarak kendi hayvanlarını belirliyorlardı. Bu semboller bölge ve bölgede yaşayan insanlar hakkında bilgi verdiği için bilgilendirme ve yönlendirme tasarımının ilk örnekleri olarak kabul edilebilir.

Yenilikler dünyasında her geçen gün daha karmaşık hale gelen bilgiyi sistematik bir şekilde insanlara sunmak için basit, etkili ve ortak bir dile ihtiyaç vardır. Dolayısıyla bu dil, bilginin kolay anlaşılabilirliğini sağlamaktadır. Nasıl ki grafik tasarım, görsel iletişim öğelerini belli bir organizasyon içerisinde düzenleyerek mesaja çeviriyorsa, grafik tasarımın alt uygulama alanlarından biri olarak kabul edilen bilgilendirme tasarımı da söz konusu bu karmaşık bilgi yığını belli bir sistem içerisinde ele alarak sunan görsel bir iletişim aracıdır. Bu anlamda önemi yadsınamaz. Endüstriyel yaşamın getirmiş olduğu hızlı ilerlemeye paralel olarak bilgilendirme tasarımına olan ihtiyaç artmıştır. Bu karmaşık ve hızlı yaşanan dünyayı daha anlaşılabilir kılmak adına görsel öğeleri düzenleyen bilgilendirme tasarımı, bilgiyi kullanıcılara tablo, şema, harita, işaret levhaları gibi grafik tasarım öğeleriyle aktarmaya çalışmaktadır. Bir iletişim kurma çabası olarak bilgilendirme tasarımının kökleri ilkel yaşama kadar dayansa da kendine özgü bir tasarım alanı olarak tanımlanması ve yaygınlaşması 20. yüzyılın ortalarına denk gelmektedir. Bilgilendirme tasarımının kuramsal yönüne yoğunlaşan İsveç Malardalen Üniversitesi Bilgilendirme Tasarımı Bölüm Başkanı Prof. Rune Pettersson'a göre bilgilendirme tasarımı:

"Hedef kitle alıcılarının bilgi gereksinimini karşılamak amacıyla, mesajın analizini, planlanmasını, sunulmasını ve anlaşılmasını kapsar. Seçilen kitle ne olursa olsun, iyi tasarlanmış bilgilendirme tasarımının çalışması, estetik, ergonomik, ekonomik olacak ve konu kapsamındaki gereksinimleri karşılayabilecektir" (Akt. Güler, 2008:9).

Grafik tasarım ürünlerinin amacı, hayatı kolaylaştırmaktır. Grafik öğeler daha hızlı ve etkili bir şekilde mesajın iletilmesine yardımcı olmaktadır. O'Grady'e göre; insanlar üç farklı şekilde öğrenme becerisine sahiptir. Bunlar; görsel, işitsel-sözel ve dokunsal öğrenme becerisidir. Görsel öğrenme becerisine sahip olan kişiler en iyi resimlerden öğrenirler, resimler aracılığıyla düşünürler ve güçlü estetik algısına sahiptirler. Bilgi, resim, harita, grafik veya film olarak verildiğinde mesajı daha çabuk alırlar. İşitsel-sözel öğrenme becerisine sahip kişiler en iyi dili kullanarak öğrenirler, kelimeler aracılığıyla düşünürler ve güçlü yazma ve sözel becerilere sahiptirler. Bilgiyi en iyi ders biçiminde, yazılı dökümanlardan ve grup tartışmalarından alırlar. Dokunsal öğrenme biçimine sahip olan kişiler, en iyi yaparak öğrenirler, ellerini iyi bir şekilde kullanırlar ve iyi bir fiziksel koordinasyona sahiptirler. Bu tarz öğrenme biçimine sahip kişilere bilgi görsel materyaller, tipografik form, ses öğeleriyle iletebilir (O'Grady, 2008:55,56).

Bilgi, seçkin sınıfların elinde olduğu ve çok değerli kabul edildiği dönemlerden, herkes için erişebilir ve yaygın olduğu günümüze kadar, gelişen iletişim teknolojilerinin yardımıyla geniş kitlelere ulaşmaya başlamıştır. Bu gelişmelere paralel olarak ortaya çıkan bilgi yoğunluğu içerisinde ihtiyaç duyulan bilgiyi günlük hayatın trafiğinde görünür ve anlaşılır kılan bilgilendirme ve yönlendirme sistemleri çeşitli ortamlarda yayılmaya başlamıştır. Bilgilendirme ve yönlendirme tasarımları, insanların yoğun olduğu alışveriş merkezi, tren istasyonu, havalimanı, karayolu vb. ortak kullanım alanlarında düzeni sağlamak amacıyla sıklıkla kullanılmaktadır. Özellikle acil durumlarda, görsel olarak doğru çözümlenmiş bilgilendirmeler hayati önem arz etmektedir. İnsanların yoğun olarak kullandığı bir alanda bilgilendirme ve yönlendirme tasarımları eksik veya sorunluysa, örneğin; trafik lambalarının çalışmama durumu ya da trafik levhalarının eksik veya yanlış yönlendirmesi gibi durumlar büyük bir karmaşa hatta can ve mal güvenliği açısından istenmeyen sonuçlar doğurabilir.

Bilgilendirme tasarımının alanı haritalar, belge tasarımları, kullanım kılavuzu, veri grafikleri, şemalar, çizelgeler ve çevre grafikleri başta olmak üzere oldukça geniştir. Trafik işaretleri, piktogramlar, ulaşım haritaları, yönlendirme işaretleri gibi öğeler ise, bilgilendirme tasarımının daha özel bir alanı olan yönlendirme tasarımı

elemanlarıdır. Yönlendirme işaretleri ister açık ister kapalı alanda olsun kullanıcının doğru bir şekilde yönlendirilmesi için bulunduğu ortamla uyum içerisinde olmalı ve konumlandırılmalıdır. Yönlendirme tasarımları tren istasyonu, havalimanı gibi yoğunluklu olan toplu ulaşım alanlarında dikkat çekici ve kolay fark edilebilir olmalıdır. Bilgilendirme ve yönlendirme tasarımı insan odaklıdır ve amaca uygun tasarlanmalıdır. Bu tasarımlarda renk, oran, bilgi hiyerarşisi, tipografik düzen ve font seçimi gibi temel görsel iletişim öğeleri evrensel olarak kabul edilmiş normlara göre uygulanmalıdır. Bu şekilde bilgilendirme tasarımında sade, estetik ve evrensel düzeyde anlaşılabilir bir görsel dil oluşturmak mümkün olabilir. Bilgilendirme tasarımlarında en önemli grafik tasarım öğelerinden biri tipografidir. Bilgiyi aktaran metinlerin okunabilir olması doğru font seçimi, metin boyutu ve zemin ile metin rengi arasında kurulan zıtlık ile mümkündür. Özellikle yönlendirme sistemlerinde kullanılan fontların, nötr değerler taşıyan, tırnaksız yazı karakterleri olması tercih edilir. Örneğin, Helvetica yazı karakteri kolay okunabilirlik özelliğinden dolayı, günümüzde birçok ülkenin trafik yönlendirme levhalarında ortak kullanılan fonttur. Helvetica için söylenmiş olan *"anlam kelimenin kendisinde olmalı yazı karakterinde değil"* sözü de bu düşüncüyü desteklemektedir.

Ulaşım Haritaları

İnsanlık tarihi boyunca birçok ulaşım aracı kullanılmıştır. Milattan öncesine dayanan ulaşım tarihinde gemi ve arabanın ilk örnekleri görülmeye başlanmıştır. Hızlı ulaşım araçlarının ilk örnekleri ise, 1855'te Paris'te atlı tramvay ve 1893'te Londra metrosunun sefere başlaması ile görülmüştür. 1871'de atlı tramvayın ilk kez kullanılmaya başlandığı Türkiye'de, sırasıyla 1914'te elektrikli tramvay, 1926'da otobüs, 1954'te dolmuş seferleri ve 1961'de ise trolleybüs seferleri (Topkapı-Eminönü) hizmete girmiştir.¹

Uzun mesafeleri kısa sürede aşmak için ulaşım araçlarına ihtiyaç her geçen gün artmaktadır. Her yaştan insanın günlük hayatında tercih ettiği bu ulaşım araçlarının kullanımında herhangi bir karışıklığın yaşanmaması için sistemli bir görsel bilgilendirmeye ihtiyaç vardır. Ulaşım haritaları bir yönlendirme tasarımı uygulaması olarak ihtiyaç duyulan bilgiyi kullanıcıya hızlı ve etkili bir şekilde sunarak ortaya çıkması muhtemel iletişim kazalarının önlenmesini sağlamaktadır.

Meyer'e göre; Grafikler bilgiyi sembolik olarak anlatırlar. Haritalar kapsamlı olarak büyük ölçekli alanları küçük ölçeklerle aktarırlar. Çizimler soyut düşünceleri gözle görülür kılarlar. Diyagramlar ise bunların hepsini içinde barındırır. İster sembolik ister gerçekçi olsun diyagramlarla karmaşık kavramlar anlaşılabilir halde ve örgütlü bir şekilde yönetilebilmektedir (Cartwright, 2012:8). David Gibson'a göre ise, "Haritalar, kamu alanlarını ziyaretçilere açıklamak için belirli yönlendirme diyagramları sağlar, alanların düzenlenmesini tanımlar, insanların kendi kendini yönlendirmesi için bir şeylerin konumlarını gösterir." (Gibson, 2009:96).

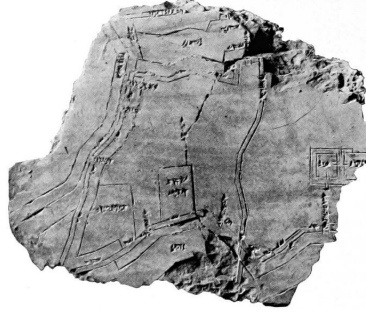
Haritalar, bilgilendirme ve yönlendirme tasarımının en eski biçimlerindendir ve insanların nerede olduğu ve varacakları yere en hızlı nasıl gideceği hakkında bilgi vermektedir. Arthur ve Passini'ye göre, yönlendirme ve işaretleme tasarımının temel uğraşı, kullanıcıyı bir mekanın en dış noktasından, iç mekanda varılmak istenen son noktaya yardım almaksızın ve kolaylıkla ulaştıracak tasarım sistemini kurmaktır. Kişinin yön bulmak için geçmiş deneyimleri ve alışkanlıklarından beslenemediği durumlarda tasarım elemanlarının aynı işlevi yüklenmesi amaçlanmaktadır (akt. Güler, 2014:66).

Evrensel bir boyutta erişim sağlamak için haritaların basit, açık ve hiyerarşik olarak düzenlenmiş bilgi sunması gerekmektedir (Gibson, 2009:100). Ulaşım haritaları, daha anlaşılabilir olması için bir ızgara sistemi üzerinde tasarlanmaktadır. Bilginin hiyerarşik olarak düzenlenebildiği bu sistem ile ulaşım haritalarında metinler ve sembollerle verilen mesaj kullanıcıya yalın ve hızlı bir şekilde ulaşabilmektedir.

İlk harita örneği olarak kabul edilen "Nippur Şehir Planı" (Görsel 1) yaklaşık olarak M.Ö. 1300 yıllarında Sümerler tarafından bir kil tablet üzerine kazınmıştır. Bu şehir planı, şehrin su yollarını ve yapılarını göstermektedir (O'Grady, 2008:30).

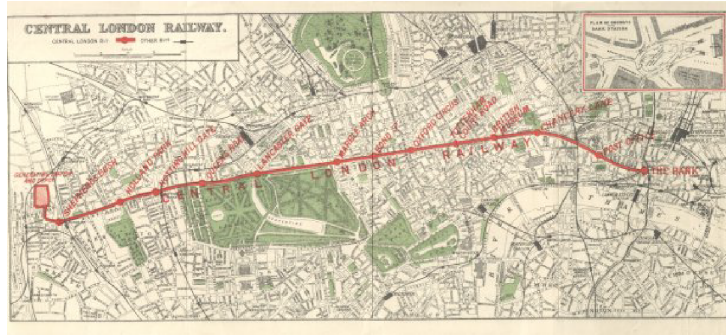
1<https://www.iett.istanbul/tr/main/pages/kronolojik-tarihce/32>

2<https://www.ekopangea.com/2017/10/13/nippur/>

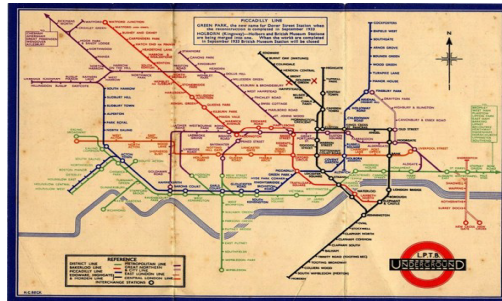
Görsel 1: Nippur Şehir Planı²

İlk ulaşım haritası örneği olarak kabul edilen harita ise, 1863'ten beri devam eden Londra Metrosu'nun hatlarını gösteren, 1900'lerde açılan "Tuppenny Tube" olarak adlandırılan metro için yapılan ilk hat haritasıdır (Görsel 2). Bölgenin coğrafi yapısına bağlı kalınarak hazırlanan haritada metro hattı kırmızı, demiryolları hatları da siyah olarak belirlenmiştir.

Görsel 2: "Tuppenny Tube" hattı için yapılan harita, 1902 (Dur, 2014).

Tüm dünyada ikon haline gelen, Harry Beck tarafından 1933'te tasarlanan Londra Metro Haritası (Görsel 3), coğrafi yapısından arındırılmış sade bir tasarıma sahiptir. Elektrik devrelerinden esinlenerek tasarlanan haritada, yatay, dikey ve 45 derece açılı ve her rengin bir hattı temsil ettiği renkli şeritler kullanılmıştır. Beck'in tasarladığı bu harita BBC2, The Culture Show ve London Design Museum tarafından yapılan oylamada 20. yüzyılın tasarım ikonları arasında ikinci sırayı almıştır. Tasarladığı diagram, önceleri Londra Metrosu yetkilileri tarafından fazla radikal bulunmuştur. Ancak bu tereddütlü yaklaşıma rağmen 1932'de basılan 500 adet denemenin başarılı olması, 1933'te tam yayınlanmasıyla sonuçlanmış ve kamuoyunun büyük beğenisini kazanmıştır. Harita 1933'te basıldıktan bir ay sonra 750.000, ikinci ay da 100.000 adet daha satılmıştır. Londra'yı tanıtan bütün kitaplara basılan metro hatları haritası yolculara oldukça kolaylık sağlamış, işlevsel bir tasarım ürünüdür (Dur, 2014).

Görsel 3: Harry C. Beck'in 1933 yılında tasarladığı Londra Metro Hattı Haritasının ilk baskısı (Cartwright, 2012:2).

²<https://www.ekopangea.com/2017/10/13/nippur/>

Görsel 4: Londra'nın günümüzdeki metro haritası³

Harry Beck'ten sonra bazı tasarımcılar ulaşım haritası üzerinde çalışsalar da onun kadar başarılı olamamıştır. 1972'de Massimo Vignelli tarafından tasarlanan New York metro haritası ve 1989'da Hans van der Kooy tarafından tasarlanan Amsterdam şehir ulaşım haritası, sonu ve başı belli olmadığı için geri çekilmiştir (Mijksenaar, 1997:5).

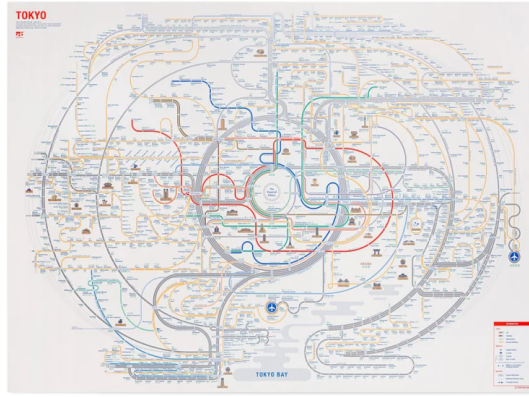

Görsel 5: M. Vignelli'nin 1972'de yaptığı New York metro haritası⁴

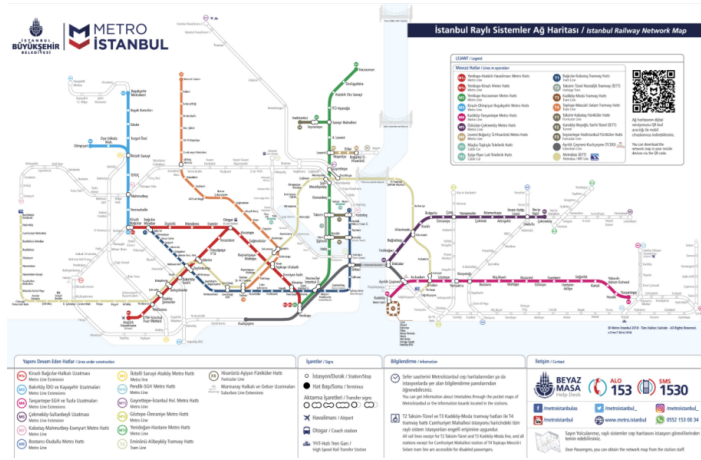
Beck'in harita tasarımı sade, anlaşılır ve kullanışlı olduğundan birçok ulaşım haritasının temelini oluşturmaktadır. Bugün İstanbul, Seul, Tokyo, Paris, Amsterdam ve New York gibi dünya metropollerinin toplu ulaşım haritalarında kentin kendine özgü görsel kimliğine uygun olarak çözümlenmiş benzer tasarımların kullanıldığı görülmektedir.

³ <https://tfl.gov.uk/maps/track/tube>

⁴ <https://www.nytimes.com/2012/08/06/arts/design/the-subway-map-that-rattled-new-yorkers.html> (23.08.2018).

Görsel 6: Tokyo demiryolu haritası, ulusal bayrağında bulunan “hinomaru” sembolünden esinlenilmiştir.⁵

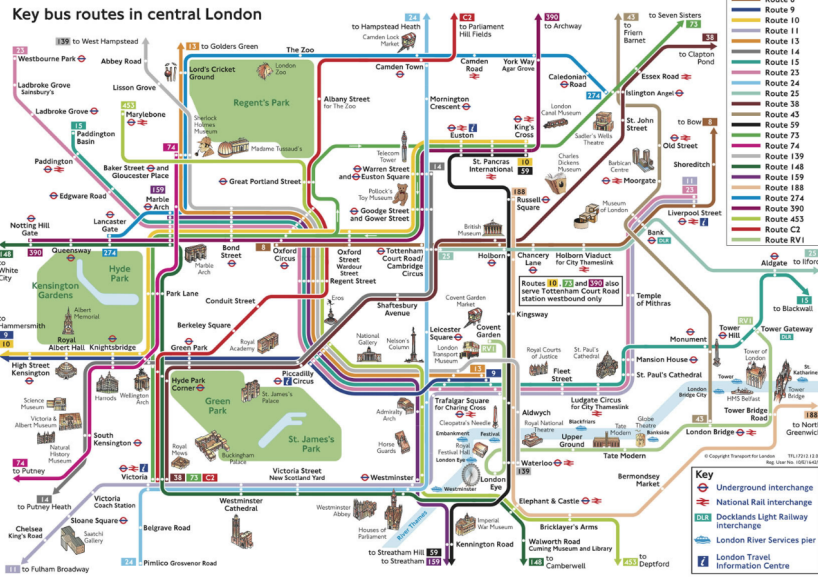
Görsel 7: İstanbul metro haritası⁶

Yoğun bir nüfusa sahip olan ve aynı zamanda turistik açıdan çokça ziyaret edilen bir şehir olan Londra’da raylı sistem dışında otobüs hatları da oldukça yaygın kullanılmaktadır. Yoğun kullanım oranları tıpkı raylı sistemde olduğu gibi otobüs hatları için de bilgi verici ve yönlendirici görsel sistemlerin kullanımını gerekli kılmıştır. Londra kent içi otobüs hatları için tasarlanan güzergah haritalarında, Beck’in 1933’te metro haritaları için kullandığı görsel çözümlemelerin referans alındığı görülmektedir (Görsel 9).

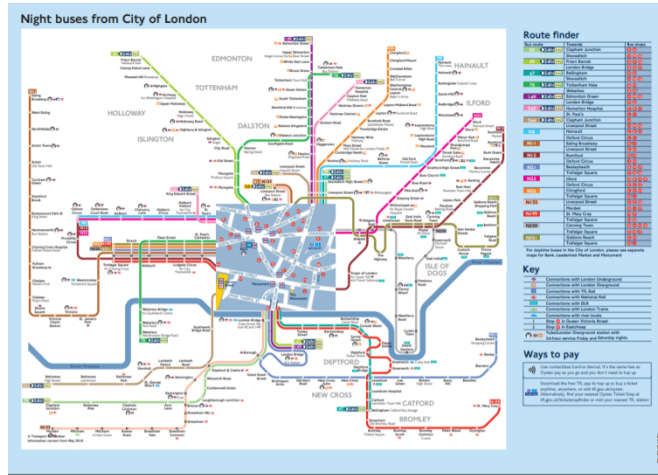
Temel olarak Beck’in modeli referans alınmış, her bir hat farklı renklerde yatay, dikey ve diyagonal açılarda konumlandırılmış olsa da şehrin karakteristik unsurlarına çeşitli grafik şekiller ve ikonlar kullanılarak daha ayrıntılı bir şekilde yer verilmiştir. Şehrin önemli noktaları hem turistik amaçla hem de yolcuların kendilerini ve gidecekleri noktayı daha kolay konumlandırabilmeleri için ikonlar ile çeşitli rotalar üzerinde belirtilmiştir. “Transport for London” aracılığıyla da bölgelerin otobüs haritalarına (Görsel 10) internet üzerinden erişilmektedir.

5https://www.zeroperzero.com/product-page/tokyo-white-city-map (17.12.2018).

6https://www.metro.istanbul/YolcuHizmetleri/AgHaritalari

Görsel 9: Londra Otobüs Ulaşım Haritası.⁷

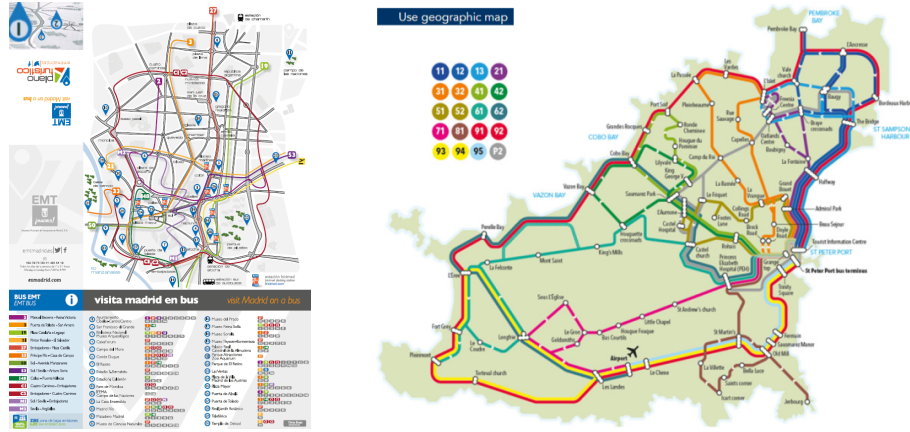

Görsel 10: Transport for London, otobüs hatları harita örneği⁸

Metro ağı dışında kalan bölgelere ulaşım da oldukça önemlidir ve pek çok insan tarafından büyük ya da daha küçük ölçekli şehirlerde otobüs hatları yoğun olarak tercih edilmektedir. Bu yoğunluğun yaratacağı karmaşanın giderilebilmesi için tıpkı metro haritalarında olduğu gibi kolay anlaşılabilir yönlendirme sistemlerine ihtiyaç vardır. Araştırma kapsamında yapılan incelemeler sonucunda kent içi otobüs güzergahlarını gösteren haritaların modern olarak tasarlanmış raylı sistem haritalarıyla benzerlik göstermediği ve kullanıcıları bilgilendirme/yönlendirme konusunda yetersiz oldukları görülmüştür. Modern bir yaklaşımla otobüs hatları haritalarını tasarlayanın kendine özgü zorlukları olacağı aşikardır. Raylı sistem kadar şematik olmayan güzergah planları, hem görsel hem de bilginin düzenlenmesi açısından çözümlemesi zor ve karmaşık bir yapı ortaya koymaktadır.

⁷<http://mapseek.info/wp-content/uploads/london-bus-map/london-bus-map-big.jpg>

⁸https://tfl.gov.uk/maps/_bus-spider-maps?Query=Islington

Görsel 11: Madrid otobüs harita örneği⁹Görsel 12: Guernsey Bus Map¹⁰

Ordu Kent Merkezi Otobüs Hatları Uygulama Örneği

Ordu ilinin yer aldığı Orta ve Doğu Karadeniz Bölgesi'ne M.Ö. 675'lerden itibaren sırasıyla, Kimmerler, Miletli, Persler, Makedonyalı İskender ve komutanları hakim olmuştur. Daha sonra yöreye, yaklaşık 350 yıl boyunca Pontus Devleti (M.Ö.280-M.S. 63) hakim olmuş ve bu devlet Roma İmparatorluğu tarafından ortadan kaldırılmıştır. Türkler, Ordu'ya gelmeden önce (14. yy.) bölgede Roma ve daha sonra da Trabzon Rum Devleti (1204-1461) hâkimiyet kurmuştur. 14. yüzyıl sonlarına doğru Türk beyliğinin en büyük beylerinden birisi olan Süleyman Bey, 1397'de Giresun şehrini zaptetmiştir. Süleyman Bey'in bu fethiyle birlikte, bölgeye Çepni, Döğer, Eymir, Karkın, Alan-Yutlu, Bayındır, İğdir gibi Oğuz boyları gelip yerleşmişlerdir. Bu boyların bıraktığı izler bölgede hala görülmektedir. Bundan çok kısa bir süre sonra yine aynı Bey tarafından, Ordu toprakları fethedilmiştir.¹¹ Sonuç olarak, Ordu 15. yy. itibarıyla Türkleşmeye başlamıştır.

Karadeniz Bölgesi'nin coğrafi özellikleri Ordu ilinin gelişim sürecini ve fiziki yapılanmasını derinden etkilemiştir. Karadeniz Bölgesi'nin karakteristik bir özelliği olarak dağların kıyıya paralel uzanması ve geniş yer kaplaması kent merkezi gibi yerleşim birimlerinin genellikle kıyı şeritleri boyunca uzanmasını gerektirmiştir. Ordu kent merkezinin de benzer şekilde yerleştiği görülmektedir. Bu jeopolitik özellikler Ordu'da tarım, sanayi ve özellikle ulaşım gibi alanlarda zorluklar yaşanmasına neden olmaktadır.

Ordu kent merkezinin en büyük sorunlarından biri ulaşımın olmasıdır. Özellikle son yıllarda artan nüfus oranları ve yaz mevsimlerinde gerçekleşen turistik amaçlı ziyaretlerin de etkisiyle Ordu'da ulaşım her geçen gün daha yoğun hale gelmiştir. Toplu ulaşım imkanlarının kısıtlı olduğu şehirde toplu ulaşım genellikle otobüs ve dolmuş hatlarıyla sağlanmaktadır. Alternatif toplu ulaşım araçlarının olmaması yoğunluğun bu hatlara yönelmesine neden olmuştur. Dolayısıyla Ordu halkının tek toplu ulaşım seçeneği durumundaki bu hatların kullanımına dair yönerge ve sistemlerin alt yapıya uygun ve anlaşılabilir bir şekilde düzenlenmesi, görsel iletişim açısından önem arz etmektedir.

Bu çalışma, ilk örneği 1933 yılında Harry C. Beck tarafından Londra metrosu için tasarlanmış olan ve ilk modern ulaşım haritası olarak bilinen, günümüzde ise birçok Dünya metropolünde raylı sistem haritalarının geliştirilmesinde model alınan bilgilendirme tasarımının, Ordu kent içi otobüs hatları için uyarlamasını amaçlamaktadır. Araştırma kapsamında Ordu kent içi ulaşımına ait otobüs güzergah ve durak bilgileri resmi kanallar aracılığıyla edinilmiş, elde edilen bilgiler kendi içerisinde sınıflandırılarak örnek harita uygulamasının ana hatları ortaya konulmuştur. Başlangıçta oldukça karmaşık bir yapıya sahip olan güzergah bilgileri kategorize edildikten sonra aslına bağlı kalınarak, herhangi bir iletişim eksikliğine yol açmayacak şekilde sadeleştirilmiş,

9https://www.esmadrid.com/en/busmapinteractive?utm_referrer=https%3A%2F%2Fwww.google.com%2F (17.12.2018).

10http://www.buses.gg/routes_and_times/stop_by_stop (17.12.2018)

11<http://www.ordu.gov.tr/ordunun-tarihcesi> (5.12.2018).

gereksiz olan detaylar uygulama dışında bırakılmıştır.

Ulaşım haritası tasarlama süreci

Uygulama, aşağıda yer alan sorular ve bu sorulara verilen cevaplar çerçevesinde temellendirilmiştir.

-Problem nedir?

-Şehiriçi otobüslerini kullananlar, hangi otobüsün nereye gittiğini tam olarak bilmemektedir. Bununla ilgili açıklayıcı ve kolay anlaşılabilir bilgi/yönlendirme grafikleri kullanılmamaktadır.

-Kullanıcı profili kimlerden oluşmaktadır?

-Genç, yetişkin, yaşlı olmak üzere geniş bir yaş aralığında, çeşitli eğitim düzeylerinde, farklı dillerden ve kültürlerden, çeşitli engel durumlarına sahip birçok insan.

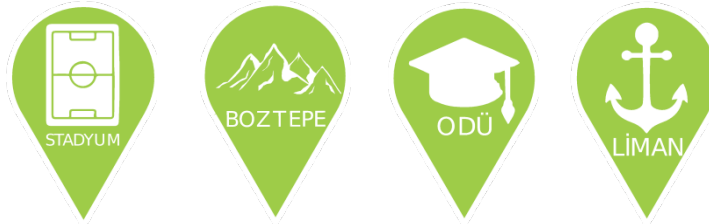
-Tasarımın amacı nedir?

-Farklı insan profillerinden oluşan kullanıcıların bulundukları konumu, ulaşmak istedikleri noktaya giden hat veya hatları, varsa yapmaları gereken aktarmaları kolay ve hızlı bir şekilde belirleyebilmelerini sağlamak.

Harita tasarımında kullanılan bazı grafik tasarım ilke ve elemanları ise şu şekildedir:

İkon

Bir nesneyi, kişiyi veya herhangi bir başka şeyi temsil eden grafik öge (Ambrose ve Harris, 2012:11). Yapılan ulaşım haritasında önemli merkezler “yer imi” içinde ilgili kurum veya bölgeyi temsil eden ikonlarla ifade edilmiştir.

Görsel 13: Tasarlanan haritada yer alan ikonlar

İşaret

Bir durumu, eylemi ya da bir olayı işaret eden görsel elemanlardır (Uçar, 2016:23). Yönlendirme tasarımlarında da önemli bir öge olan işaret, yön bildiren ortak görsel iletişim elemanıdır. Ulaşım haritalarında kullanılan işaretlerle, haritayı kullanan kişilerin nereden nereye gidebilecekleri hakkında bilgi verilmektedir.

Font

Değişik biçim ve tarza sahip alfabe tasarımlarına yazı karakteri (font) denir (Uçar, 2016:106). Tasarımlarda seçilen font, mesajın doğru iletilmesi açısından önemlidir. Ulaşım haritaları gibi yönlendirme tasarımlarında fontun şeklinden ziyade işlevi daha ön plandadır. Bu gibi tasarımlarda okunaklılık ve anlaşılabilirlik önem arz etmektedir. Yapılan harita örneğinde, bu amaca hizmet ettiği düşünülen “London Tube” fontu kullanılmıştır.

abcdefghijklmnopqrstuvwxyz

Görsel 14: London Tube yazı karakteri

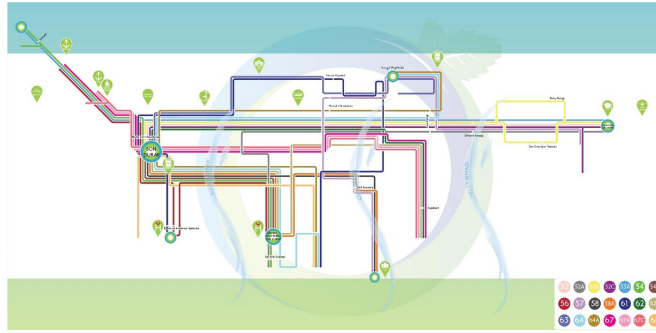
Renk

Öztuna'ya göre renk, "Farklılaşan dalga uzunluklarının ve frekanslarının, ışık dalgalarının gözler üzerindeki etkisidir. Bu ışık dalgaları, beyaz ışığı yaratır. Renk olgusu ışıktadır. Ancak ışığın kendisi, insan gözüne renksiz görünür. Renge sahip olan tüm objeler, sadece rengin yansıtıcıları ya da ileticileridir. Işık dalgaları, gökkuşağındaki renk düzeni gibi farklı

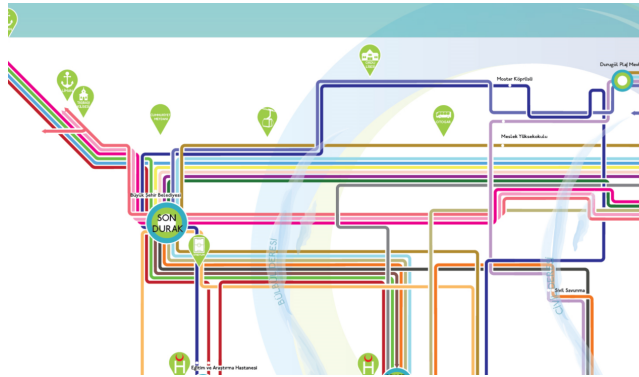
renklerden meydana gelir. Bunlar mor, indigo (mavi-mor), mavi, yeşil, sarı, turuncu, kırmızıdır (Öztuna, 2017). Renk, sanatsal ve tasarımsal çalışmalarda, tasarıma duygu ve düşünceleri yansıtması açısından önemli bir öğedir. Toplumsal ve kültürel değerler göz önünde bulundurularak seçilen renkle, mesaj etkili bir şekilde iletebilir (Öztuna, 2017).

Bu çalışmada kullanılan renkler ise, sahil şeridini ve dağlık alanları belirgin hale getiren “mavi ve yeşil” renkleridir. Bu renk seçimleriyle insanların kuzey ve güney yönlerini daha kolay bir şekilde bulmaları amaçlanmıştır. Yeşil yer imleri, hem Karadeniz’in yeşillik bir alan olmasından hem de büyükşehir belediyesinin renklerinden biri olmasından dolayı tercih edilmiştir. Otobüs hatlarını birbirinden ayırmak için ise, birbirinden farklı canlı renkler tercih edilmiştir.

Ordu ilinin merkezindeki ihtiyaç doğrultusunda hazırlanan otobüs ulaşım haritası (Görsel 15), Ordu Büyükşehir Belediyesi’nin internet adresindeki ¹² bilgiler dikkate alınarak hazırlanmıştır. Büyük Şehir Belediyesi’nin Altınordu ilçesinde 21 adet otobüs hattı bulunmaktadır. Hatlar, dikkat çekici ve kolay anlaşılır olması için canlı renkli şeritlerle gösterilmiştir. Sağ alt kısımda hangi hattın hangi renk şerit olduğunu gösteren renk ikonları mevcuttur. Şehri üç bölgeye ayıran dereler de dahil olmak üzere yatay, dikey ve 45 derece açılı şeritlerle hatlar belirtilmektedir. Önemli merkezler yer imi içerisindeki ikonlarla belirtilmektedir. Son duraklar büyükşehir belediyesinin logosunda yer alan renklerden oluşan dairelerle vurgulanmıştır. Yolcuların hangi durakta bulunduklarını kolaylıkla belirleyebilmeleri için “buradayım” ibareli yer imlerinin kullanıldığı ve durağa özgü güzergah bilgilerine yer verilen özelleştirilmiş haritalar hazırlanmıştır (Görsel 17).

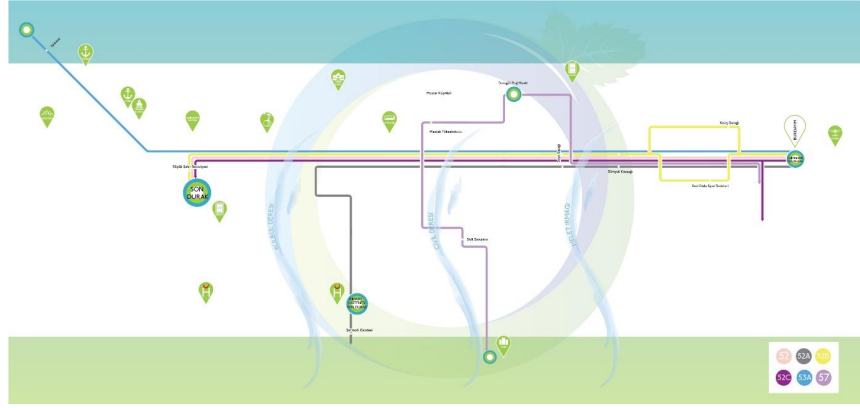

Görsel 15: Tasarlanan genel harita örneği

Görsel 16: Tasarlanan genel harita örneğine ait detay

¹² <http://isimgucum.ordu.bel.tr/?wsName=Toplu%20Ta%C5%9F%C4%B1ma%20G%C3%BCzergahlar&Tab=MAP>

Görsel 17: Bulunulan durağı gösteren özelleştirilmiş harita örneği

Sonuç

Bu araştırma, modern ulaşım haritalarının tarihi süreç içerisindeki gelişimi üzerine temellendirilmiştir. Bu temelden yola çıkarak modern ulaşım haritalarının şehir içi ulaşım sistemlerindeki kullanımı çeşitli örneklerle incelenmiştir. İncelemeler sonucunda, ilk örneği Harry Beck tarafından 1933'te tasarlanan Londra Metro Haritasının model alınarak ve geliştirilerek dünyanın bir çok metropolünde kullanıldığı görülmüştür. Araştırmanın asıl olarak odaklanmayı amaçladığı nokta ise, evrensel düzeyde kabul görmüş ve yaygın olarak kullanılan bu modern harita sisteminin raylı ulaşımın dışındaki ulaşım sistemlerinde kullanımının kısıtlı olmasıdır. Çalışma konusu olarak belirlenen şehir içi otobüs hatları, raylı sistemin bulunmadığı bir çok yerde ya da raylı sisteme alternatif bir ulaşım aracı olarak yoğun bir şekilde kullanılmaktadır.

Konuyla ilgili alanyazın araştırması yapılmış, yerel yönetimlerin yayınları ve web sayfaları incelenmiş fakat raylı sistem için evrensel düzeyde ortak bir anlayışla kullanılan hat haritalarının otobüs hatları için kullanılmadığı ve bu konudaki çalışmaların oldukça yetersiz olduğu görülmüştür. Bu bulgulardan yola çıkılarak, söz konusu alandaki yetersizliğe vurgu yapmak ve bir örnek oluşturmak amacıyla Ordu şehir içi otobüs ulaşımı için bir hat haritası tasarlanmıştır. Prototip olarak kabul edilebilecek bu ön tasarım, Harry Beck'in Londra Metrosu için tasarladığı diagramlardan oluşan haritanın bir uyarlamasıdır. Söz konusu harita modelinin raylı sistem dışındaki ulaşım hatlarında kullanımının yaygınlaştırılması, günümüz teknolojisinin imkan verdiği çoklu ortam uygulamalarıyla kullanıcı odaklı, etkileşime açık haritalar geliştirilmesine yönelik çalışmaların yapılması araştırmacı ve tasarımcılara önerilebilir.

Kaynaklar

Ambrose, Gavin ve Harris, Paul. Grafik Tasarımda İmge. İstanbul: Literatür, 2013.

Cartwright, William. Beck's representation of London's Underground system: map or diagram? Yyy: Geospatial Science Research-2, 2012.

Dur, Banu. İ. U. Bilgilendirme Tasarımında İlkeler, Öğeler ve Uygulama Sorunları "Bilgilendirme Tasarımı Uygulaması". Sanatta Yeterlilik Tezi. Ankara: Hacettepe Üniversitesi, 2011.

_. "Henry C. Beck'in 'Londra Metro Hattı Haritası'nın İletişim Tasarımı Açısından İncelenmesi ve Günümüz Tasarımına Etkileri". Grafik Tasarım Dergisi, S.57 (2014).

Gibson, David. The Wayfinding Handbook Information Design for Public Places. Yyy:Princeton Architectural Press, 2009.

Güler, Tuğcan. "Dokuz Eylül üniversitesi Uygulama ve Araştırma Hastanesi Örneğinde Yönlendirme ve İşaretleme Tasarımında Stratejik Planlama". Yedi: Sanat, Tasarım ve Bilim Dergisi: S(12), 65-75 (2014).

_. "Grafik Tasarımda Yeni Bir Alan: Bilgilendirme Tasarımı ve Bir Uygulama". Sanatta Yeterlilik Tezi. İzmir: Dokuz Eylül Üniversitesi, 2008.

Mijksenaar, Paul. Visual Function. America: Princeton Architectural Press, 1997.

O'Grady, Jenn and Ken. The Information Design Handbook. China: How Books, 2008.

Öktem, Elif. "Grafik Tasarım Dersi Alan Öğrencilerin Grafik Tasarım ve Bilgilendirme Tasarımı Hakkındaki Görüşlerinin İncelenmesi". Yüksek Lisans Tezi. Ankara: Gazi Üniversitesi, 2012.

Özmutlu, Aytaç. "Bir Mekan Grafiği Uygulaması Olarak Rögar Kapakları", İstanbul: 6.Uluslararası Matbaa Teknolojileri Sempozyumu, 2018.

Öztuna, H. Yakup. Görsel İletişimde Temel Tasarım. İstanbul: Tibyan, 2007.

Tan, E. Timuçin. "Significance of Infographics in Contemporary Design Requirements and Infographic Map of Bodrum Castle As an Exemplary Application". Yyy: Güzel Sanatlar Fakültesi Sanat Dergisi, C.10 S.20: 461-483 (2017).

Taşcıoğlu, Melike. ve Aydın, Dilek. E. "Grafik Tasarımın Bilgilendirme ve Yönlendirme Tasarımındaki Rolü ve Londra-Eskişehir Örnekleri Üzerinden Bir İnceleme". Yyy: Sanat ve Tasarım Dergisi,5(9): 227-245 (2015).

Uçar, Tevfik F. Görsel İletişim ve Grafik Tasarım. İstanbul: İnkılap, 2016.

Çevrimiçi Kaynaklar

<https://www.nytimes.com/2012/08/06/arts/design/the-subway-map-that-rattled-new-yorkers.html>(05.12.2018).

<http://www.ordu.gov.tr/ordunun-tarihcesi> (17.12.2018).

http://tdk.gov.tr/index.php?option=com_bts&view=bts(07.12.2018).

<https://tfl.gov.uk/maps/track/national-rail>(05.12.2018).

<http://www.zeroperzero.com/map>(05.12.2018).

TRANSPORTATION MAPS AS INFO GRAPHICS AND APPLICATION PROPOSAL FOR ORDU URBAN TRANSPORT

Aytaç ÖZMUTLU, Sema YOZGAT

Abstract

There are a number of new challenges that need to be solved when developing urban areas and expanding residential areas. The individual in an effort to keep pace with the fast flowing urban life depending on the development needs more and more every day purified information to facilitate the daily life. The most popular areas for this need are the urban public transportation systems. It is seen that modern transportation maps are designed in order to understand the complex routes in different types of transportation systems developed in order to overcome the urban transportation difficulties in a faster and easier way. As an orientation chart, these transportation maps, an important element of the information design, are a means of information that makes life easier in the dazzling traffic of the modern world and visuals. With the help of the transportation maps, people can easily and quickly learn the lines or lines to the point they want to reach at the point. These maps cater to a broad target audience without age, gender or language. For this reason, transportation maps should have a simple, clear, understandable design that uses international common graphic codes (ideogram, icon, symbol, pictogram, color, etc.) to have a universal visual language. Nowadays, transportation maps are widely used for rail and light rail systems such as metro and tramway, while it is rarely used for highway public transportation. This research suggests the application of a graphical guidance system for highway public transport, based on the same graphical analysis approach, by analyzing the modern transportation maps designed by Harry Beck for the London subway in 1931, the first example of which is now widely used. For this application proposal, the city bus transportation system of the city of Ordu was selected as a sample.

Keywords: graphic design, information design, orientation chart, transportation maps